

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Сумська філія ХНУВС
Кафедра юридичних дисциплін**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни
«Міжнародно-правові стандарти правоохоронної діяльності»
обов'язкових компонент освітньої програми
другого (магістерського) рівня вищої освіти

262 Правоохоронна діяльність (правоохоронна діяльність)

за темою - «Міжнародне співробітництво держав у боротьбі із
злочинністю»

Харків 2020

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.08.20 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
ХНУВС
Протокол від 21.08.20 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 25.08.20 № 4

Розглянуто на засіданні кафедри юридичних дисциплін Сумської
ХНУВС (протокол від 21.08.20 № 1)

Розробники:

1. Директор Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Лукаш С. С.
2. Старший викладач кафедри юридичних дисциплін Лубенець С. А.

Рецензент:

Завідувач кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент Марчук М. І.

План лекцій:

1. Основні напрями співробітництва держав у боротьбі з транснаціональною злочинністю.
2. Міжнародно-правовий механізм протидії транснаціональній злочинності.
3. Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності, її характеристика.

Рекомендована література:

Основна:

1. Антонович М. Міжнародне право: навч. посіб. Київ, 2011. 382 с.
2. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>.
3. Міжнародне право: словник-довідник / за заг. ред. Т.Л. Сироїд. Харків : Юрайт. 2014. 404 с.
4. Тимченко Л.Д. Международное право : учебник. Харьков : Консум. Университет внутренних дел, 1999. 528 с.
5. Холмс П. Найкращі зразки міжнародної практики боротьби з торгівлею людьми : метод. рекомендації для співробітників правоохорон. органів України з питань виявлення, розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Київ : Міжнар. орг. з міграції, 2003. 210 с.

Допоміжна:

1. Боняк В.О. Міжнародне співробітництво у боротьбі з транснаціональними злочинними групами. Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. 2001. № 2. С. 192-197.
2. Гаврилюк В.І. Актуальні аспекти міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України в напрямку протидії торгівлі людьми. Київ : Цифра, 2007. 171 с.
3. Голіна В., Колодяжний М. Світова злочинність: сучасні тенденції та стратегії протидії. Вісник Національної академії правових наук України. 2015. № 2. С. 92-100.
4. Зозуля Є.В. Міжнародне співробітництво правоохоронних органів України в боротьбі зі злочинністю. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2008 № 3-4. С.173-179.
5. Карпенко Є.М. Запобігання незаконному обігу наркотичних засобів міжнародними правоохоронними організаціями (на матеріалах Інтерполу та Європолу) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2011. 20 с.
6. Момотенко Т.Д. Організована злочинність у сучасному світі: характеристика та тенденції розвитку/ Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 1 (т. 3). 2014. С. 57-61.
7. Писаренко К.Ю. Міжнародно-правові аспекти участі України у боротьбі із незаконним обігом наркотичних засобів: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2007. 201 с.
8. Філашкін В. С. Протидія торгівлі людьми на міжнародному рівні / В. С. Філашкін. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2011. № 24. С. 237-242.
9. Цюприк І.В. Використання міжнародної правової допомоги у доказуванні злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами. Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. 2012. № 3. С. 564-570.
10. Черноус Ю.М. Міжнародне співробітництво правоохоронних органів у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру. Південноукраїнський правничий часопис. 2011. № 4. С.49-52.
11. Шостко О.Ю. Протидія організованій злочинності в європейських країнах : монографія . Харків : Право, 2009. 400 с.
12. Шостко О.Ю. Аналіз ефективності діяльності системи кримінальної юстиції у сфері протидії організованій злочинності в окремих європейських країнах. Проблеми законності. 2009. Вип. 101. С. 176-186.
13. Шостко О.Ю. Стан сучасної організованої злочинності. Проблеми законності. 2016. Вип. 135. С. 136-146.

1. Основні напрями співробітництва держав у боротьбі з транснаціональною злочинністю.

Сучасні загальні процеси європейського і світового взаємозв'язку, взаємопроникнення, глобалізації економічних, політичних й інших відносин, що підкріплюються новими комунікаційними можливостями, охопили також сферу злочинності. Найбільш очевидно це проявляється в тім, що злочинцям стало легше проникати через державні кордони разом із законотриваючими громадянами, а також у поширенні кримінальних проявів у транснаціональному просторі. Пов'язані з цим фактом проблеми і задачі стали предметом практичного вирішення правоохоронних органів, наукового розгляду вчених.

Вихід злочинності за межі конкретних держав, породжує транснаціональну злочинність, що ставить її на більш високу ступінь у порівнянні з національною злочинністю.

За підрахунками учених, транснаціональними злочинами спричиняється шкода, яка більша грошовому вираженню річного бюджету невеликої країни. Тому, світова громадськість стурбована зростанням транснаціональної злочинності, не говорячи вже про транснаціональну організовану злочинність, яка підриває політичну стабільність, соціальні і культурні основи суспільства.

Сучасні транснаціональні злочинні організації здійснюють різноманітні види незаконної діяльності. Зокрема, тероризм, торгівля людьми, незаконний оборот наркотиків, контрабанда, економічне шпигунство, крадіжка інтелектуальної власності, фальшивомонетництво, незаконний обіг зброї, торгівля ядерними матеріалами тощо. Невипадково на ці види злочинної діяльності, їх небезпеку для міжнародного співробітництва все більше звертається увага у доповідях Генерального Секретаря ООН, довідкових документах Всесвітніх конференцій та інших аналітичних матеріалах міжнародної спільноти.

Боротьба з транснаціональною злочинністю на сьогоднішній день все більше виходить за межі інтересів окремої держави, з внутрішньодержавної проблеми вона переростає в міжнародну. Міждержавне співробітництво повинно стати однією із невідмінних умов у боротьбі з даним видом злочинності, ліквідації різноманітних форм її проявів, а також профілактичним заходом у запобіганні утворенню нових транснаціональних злочинних угруповань. На даному етапі світового розвитку нейтралізувати транснаціональну злочинність можливо тільки загальними зусиллями правоохоронних органів тих держав, які можуть достатньою мірою проявити між собою організаційно-правову гнучкість, матеріальну забезпеченість, технічну винахідливість і добру волю між собою. Ефективність боротьби з транснаціональною злочинністю, у рамках міжнародного співробітництва, потребує розробки такої правоустановчої системи, яка відповідала б інтересам держав різних континентів, зближувала внутрішнє законодавство, полегшувала б порозуміння у співробітництві, ускладнювала безкарну діяльність членів транснаціональних злочинних організацій. На думку експертів ООН, таке співробітництво необхідне для: виявлення й нейтралізації злочинів та членів злочинних організацій; припинення діяльності транснаціональних злочинних організацій, позбавлення злочинних організацій майна, отриманого за рахунок злочинної діяльності, шляхом його вилучення та конфіскації, ліквідацію злочинних організацій, тому що транснаціональні злочинні організації мають широкі можливості для постійного поповнення своїх рядів.

Ефективність міжнародного співробітництва в боротьбі з транснаціональною злочинністю вимагає додержання ряду принципових умов. Зокрема, систематизований підхід держав до проблем боротьби з цією злочинністю, обмеження можливостей для транснаціональної злочинної діяльності, використання державами як традиційних, так і превентивних заходів боротьби з даним видом злочинної діяльності, удосконалення матеріального та процесуального законодавства, методик розслідування сприяло б боротьбі з транснаціональною злочинністю, розробці спеціальних програм, що забезпечують захист свідків, членів транснаціональних груп, які сприяли викриттю групи та її лідерів; та інші.

Як свідчить досвід правоохоронних органів, транснаціональні злочинні організації все частіше вступають до стратегічного союзу. У зв'язку з цим нагальною є потреба у об'єднанні своїх зусиль для боротьби з даним видом злочинності як шляхом розвитку міжнародної юрисдикції, так і проведенням спільних наукових досліджень. Міжнародне співробітництво, як було визнано в документах суздальського семінару ООН, повинно розвиватися на міцній правовій основі, двосторонньому та багатосторонньому рівнях, нормах міжнародного права, національного законодавства, міждержавних, міжурядових договорах, двосторонніх відомчих угодах.

Необхідно відзначити, що протидія транснаціональній злочинності, в першу чергу, повинно починатися всередині держави з повного і своєчасного виконання всіх необхідних заходів для попередження і припинення, так званої, вітчизняної злочинності (що не виходить за рамки конкретної держави). Ефективність такої боротьби цілком залежить від конструктивності й оперативності співробітництва на багатьох рівнях, тобто між усіма компетентними державними установами всередині держави; між державними установами і громадськістю, а також між правоохоронними органами і приватними підприємствами (наприклад, цим шляхом йде Європейське поліцейське відомство (Європол) і Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол), які уклали угоду про співробітництво з відомими компаніями, що випускають й обслуговують платіжні картки).

2. Міжнародно-правовий механізм протидії транснаціональній злочинності.

Питання міжнародного співробітництва в боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю знайшли відображення в багатьох міжнародно-правових документах, а саме: Буенос-Айреської декларації про попередження організованої транснаціональної злочинності і боротьбі з нею, прийнятої Регіональним семінаром на рівні міністрів у зв'язку з Неапольською політичною декларацією і Глобальним планом дій проти транснаціональної організованої злочинності, що був проведений у Буенос-Айресі 27 - 30 листопада 1995 року; Дакарської декларації про попередження організованої транснаціональної злочинності й корупції і боротьбі з ними, прийнятої регіональним семінаром на рівні міністрів країн Африки з організованої транснаціональної злочинності і корупції, що проводився у Дакарі 21 - 23 червня 1997 року і Манільської декларації про попередження транснаціональної злочинності і боротьбі з нею, прийнятої на Регіональному семінарі на рівні країн Азії з організованої транснаціональної злочинності і корупції, що був проведений у Манілі 23 - 25 березня 1998 року.

Міжнародного співробітництва держав у боротьбі з транснаціональними злочинами було досягнуто в рамках спеціалізованого центра асоціації держав південно-східної Азії АСЕАН з боротьби з транснаціональною злочинністю (ASEAN Center for Combating Transnational Crime), про організацію якого було оголошено на міжнародній конференції міністрів АСЕАН, яка відбулася в м. Рangunі (М'янма). Даний центр буде забезпечувати спільне використання такими державами-членами, як Бруней, Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд і Філіппіни бази даних, а також впровадження в практику правоохоронних органів нових методів боротьби з даними злочинами.

Найважливіші напрями діяльності з удосконалення співробітництва в боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю були досягнуті на зустрічі, яка відбулася в 1996 році (м. Ліон). Примітно те, що приблизно одна чверть прийнятих рекомендацій стосується органів юстиції. Тим самим уперше на високому політичному рівні була чітко сформульована думка про необхідність покращення практичного співробітництва органів юстиції і поліцейських органів.

Якщо в західних державах злочинність уже давно переступила національні кордони, то в Україні цей процес почався з розпадом СРСР. В умовах «прозорості» державних кордонів, які встановилися після перетворення союзних республік у самостійні держави, злочинність отримала більший простір.

Слід визнати, що сьогодні Україною накопичено певний досвід взаємодії з іншими державами світового співтовариства в боротьбі з транснаціональною злочинністю, який здійснюється на різних рівнях. Це, насамперед, багатостороннє співробітництво у рамках міжнародних організацій (Інтерпол, Європол) та держав СНД, а також на рівні двосторонніх угод тощо.

Україна як член світової спільноти ставить перед собою задачу розвивати міжнародне співробітництво в боротьбі транснаціональними організованими злочинами і на регіональному рівні. Так, наприклад, у 1999 році в Києві пройшла робоча зустріч керівників кримінальних поліцій великих міст Центральної і Східної Європи. Такі зустрічі вже стали традиційними і проводяться кожні півроку.

У робочій зустрічі, крім делегації України, взяли участь керівники поліцейських підрозділів Братислави, Будапешта, Варшави, Відня, Мюнхена, Праги. Сторони обмінювалися інформацією, статистикою і відомостями, необхідними для подальшого здійснення контактів.

Підсумком даного форуму стало підписання її учасниками заключного документа про подальше співробітництво і об'єднання зусиль у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю.

Міжнародне співробітництво в боротьбі з транснаціональною злочинністю, в сучасних умовах, торкається тієї області загальнолюдських інтересів, де необхідність у його запобіганні і боротьбі з нею визначає спільні дії, широке використання міжнародного механізму - Організації Об'єднаних Націй.

ООН володіє мандатом і міжнародним механізмом, необхідним для надання країнам ефективної допомоги з метою попередження злочинності і боротьби з нею в національному і міжнародному масштабах.

Вона накопичила певний досвід організації і діяльності у сфері міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю. У політичному і правовому плані ООН стала головним центром глобального протистояння злочинності. Тому, чимала роль у виробленні універсальних правил, які будуть визначати співробітництво держав у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю, приділяється Організації Об'єднаних Націй. У 1996 році 51-а сесія Генеральної Асамблеї затвердила Декларацію ООН про злочинність і суспільну безпеку. У ній підтверджується необхідність перед усіма державами-членами, вживати заходи у рамках своєї юрисдикції і взяти на себе зобов'язання взаємно співробітничати з метою попередження небезпечної транснаціональної, зокрема організованої злочинності.

3. Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності, її характеристика.

Розуміння сформованої ситуації міжнародним співтовариством привело до того, що Генеральна Асамблея ООН на своїй 53-й сесії 9 грудня 1998 року прийняла рішення про необхідність якнайшвидшої підготовки Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності, яка передбачала б положення про надання міжнародно-правової допомоги в боротьбі з цією злочинністю.

З метою виконання зазначеного рішення Генеральна Асамблея ООН заснувала Спеціальний комітет.

Підписання цього документа і його протоколів, відбулося на спеціально проведений для цієї мети Політичний конференції (м. Палермо, Італія, 12-15 грудня 2000 року).

Аналізуючи цю Конвенцію, необхідно відзначити її багатоплановість та універсальність у регулюванні боротьби з таким найнебезпечнішим явищем, як транснаціональна організована злочинність. Фактично цей документ увібрав у себе попередній досвід держав у створенні міжнародно-правових документів щодо об'єднання зусиль із запобігання організованої злочинності й боротьби з нею. У Конвенції було відображено такі відомі міжнародно-правові акти, як Міланський план дій, прийнятий у 1985 р. на VII Конгресі ООН із запобігання злочинності й поводження з правопорушниками, Типовий договір про видачу (Резолюція № 45/116 Генеральної Асамблеї ООН), Типовий договір про взаємну правову допомогу у сфері кримінального правосуддя (Резолюція № 45/117 Генеральної Асамблеї ООН), Неапольська політична декларація й Глобальний план дій проти транснаціональної організованої злочинності 1994 р.

У цьому важливому міжнародно-правовому документі передбачаються заходи для боротьби з транснаціональною організованою злочинністю. Одночасно в плані уніфікації кримінальних законодавств держав-учасниць даної Конвенції у порушеннях у ній питаннях тлумачаться основні поняття, використані в тексті Конвенції, які рекомендуються для однакового розуміння (арешт, виліт, конфіскація тощо). Відповідно в ст. 3 п. 2 Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності розкривається поняття злочину, який носить транснаціональний характер. Зокрема, таким він вважається, якщо:

- а) він скоєний в більш ніж одній державі;
- б) він скоєний в одній державі, але істотна частина його підготовки і планування, керівництва чи контролю має місце в іншій державі;
- в) він скоєний в одній державі, але при участі організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі;
- г) він скоєний в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі.

У ст. 2 Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності дається визначення «організованої злочинної групи», під яким розуміється структурно оформлена група в складі трьох чи більше осіб, яка існує протягом визначеного періоду часу і діюча узгоджено з метою скоєння одного чи декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до даної Конвенції, для того щоб одержати, прямо чи побічно, фінансову чи іншу матеріальну вигоду.

Відповідно до цієї Конвенції Сторони можуть надавати взаємну правову допомогу, якщо необхідно:

- 1) одержання показання свідків чи заяви від окремих осіб;
- 2) вручення судових документів;
- 3) проведення обшуку і виїмки чи арешту;
- 4) проведення огляду об'єктів і ділянок місцевості;
- 5) надання чи одержання інформації, речових доказів і висновків експертів;
- 6) надання чи одержання оригіналів або засвідчених копій відповідних документів і матеріалів і т. п.

Крім того, може бути надана допомога будь-якого іншого виду, якщо вона не суперечить внутрішньому законодавству запитуваної держави-учасника даної Конвенції.

Важливим у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю є те, що статті 19 і 20 даної Конвенції передбачають можливість утворення в державах-учасниках на основі двосторонніх чи багатосторонніх угод спеціальних органів для проведення спільних розслідувань і застосування спеціальних методів розслідування (з використанням контролюючих поставок електронного й інших способів спостереження, агентурних операцій тощо).

З метою практичної реалізації даної Конвенції державам-учасникам рекомендується укласти двосторонні чи багатосторонні угоди (домовленості) про безпосереднє співробітництво між їхніми правоохоронними органами. Разом з тим при відсутності подібних угод (домовленостей) між зацікавленими державами-учасниками останні можуть розглядати цю Конвенцію як основу для взаємного співробітництва між правоохоронними органами в розслідуванні транснаціональних злочинів.

Будучи унікальним міжнародно-правовим документом, Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності є всеосяжною з ряду підстав. По-перше, по кількості держав, які брали участь у її підготовці: делегації понад 120 держав, що мали намір стати її учасниками і 40 міжнародних делегацій; по-друге, - широкий спектр охоплених проблем. Усеосяжний характер Конвенції виявляється також у великому наборі заходів, спрямованих на попередження транснаціональної організованої злочинності.

Як представляється, такий підхід дозволить застосовувати Конвенцію для правової допомоги або співробітництва оперативних підрозділів різних держав з метою попередження, виявлення, припинення, розкриття і розслідування транснаціональних злочинів.

Разом з тим слід зазначити, що підписання Конвенції державою-учасником ще не вводить її в дію. Тільки після її ратифікації державами-учасниками і проведення визначених процедур реалізації Конвенція набере сили. Для цього буде потрібно чимало часу і значних зусиль з боку держав-учасників, зацікавлених у її як можна швидкому введенні в дію.

Взаємодію з європейськими державами в боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю Україна здійснює поки що в рамках Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, яка була прийнята в Страсбурзі в 1959 році і Додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 1978 року. Україна приєдналася до них після їхньої ратифікації 16 січня 1998 року.

Участь України в Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності дозволить здійснювати на її основі співробітництво в боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю як у сфері оперативно-розшукової діяльності, так і в області правової допомоги у кримінальних справах. Дана Конвенція також є хорошою основою для підготовки регіональних і двосторонніх угод з різних аспектів боротьби з транснаціональними злочинами, у яких її положення можуть конкретизуватися і розвиватися.